

# MŮŽE PŘÍPADNÉ NEPRODLOUŽENÍ PLATNOSTI NEW START OVLIVNIT STRATEGICKOU STABILITU VE VYUŽÍVÁNÍ VESMÍRU?

MIROSLAV TŮMA

SHRNUTÍ

Pokud Trumpova administrativa odmítne nabídku ruského prezidenta Putina prodloužit platnost poslední americko-ruské kontrolně-zbrojní smlouvy New START, může mít tento krok, podle hodnocení většiny kontrolně-zbrojních expertů a např. bývalých ministrů zahraničních věcí obou zemí (viz únorovou výzvu Madeleine Albrightové a Igora Ivanova), řadu negativních dopadů. Zmíněné smlouvě, která omezuje počty rozmístěných strategických jaderných zbraní, skončí platnost v únoru 2021, avšak její znění umožňuje prodloužení trvání o pět let. Obavy

z důsledků neprodloužení vyvolává mj. předpokládané narušení vesmírné strategické stability, ke kterému by mohlo dojít jako následek případného ukončení činnosti smluvního komplexního intrusivního ověřovacího systému. Kromě notifikací, výměny telemetrických a informačních údajů, inspekcí na místě aj. by se ukončení týkalo v této souvislosti zejména smluvně stanoveného vzájemného nevměšování do ověřovací činnosti prováděné národními technickými prostředky (National Technical Means, dále NTMs).

REFLEXE

4. 3. 2020

## VYUŽÍVÁNÍ PROSTŘEDKŮ NTMS

Příslušná ustanovení o nevměšování do využívání prostředků NTMs byla kromě výše uvedené smlouvy New START z r. 2010 již součástí předchozích americko-sovětských (ruských) kontrolně-zbrojních smluv. Jednalo se o smlouvy ze sedmdesátých let (ABM, SALT I, SALT II) a dále např. smluv INF (1987) a START I (1991). Obě země záměrně neuvádějí podrobnější údaje a identifikaci prostředků NTMs, s ohledem na utajování jejich činnosti. Všeobecně se však mezi ně řadí pozemní, letecké a podvodní senzory a zejména různé typy zpracovadelských satelitních systémů, označovaných kontrolně-zbrojními experty za nejdůležitější ověřovací součást zmíněných prostředků. Ke stejnému účelu jsou využívány v některých případech i komerční telekomunikační satelity.

S ukončením platnosti smlouvy New START a jejího ověřovacího systému tak vyvstane otázka další budoucnosti využívání přeletů satelitních prostředků pro ověřovací účely. Z mezinárodněprávního hlediska se problematikou mírového využívání vesmírného prostoru zabývá zejména *Smlouva o vesmíru* (*The Outer Space Treaty*, dále OST). V jejím smluvním článku č. IX se obecně mj. uvádí: „Při výzkumu a využívání vesmíru [...] smluvní členské země [...] budou provádět všechny své vesmírné aktivity [...] s ohledem na odpovídající zájmy všech ostatních členských států této smlouvy.“ Pro případ narušení využívání družicových systémů jiných zemí zmíněný článek také spíše požaduje „přiměřené mezinárodní konzultace“ než přímý zákaz uvedených aktivit.

## ČTYŘI ALTERNATIVNÍ MOŽNOSTI DALŠÍHO VÝVOJE VE VYUŽÍVÁNÍ PROSTŘEDKŮ NTMS

Podle analytického článku P. Michaela Gleasona a H. Luca Riesbecka *Noninterference With National Technical Means: The Status Quo Will Not Survive*, publikovaného v lednu 2020 americkým *Ústředím pro vesmírnou politiku a strategii* (*Center For Space Policy and Strategy*), existují čtyři možnosti, jak řešit danou problematiku.

První variantou je separátní nekodifikovaná dohoda USA a Ruské federace (RF), která by odrážela společný zájem o pokračování v dosavadní praxi nevměšování do činnosti prostředků NTMs. S ohledem na neexistenci smluvního intrusivního verifikačního systému mezi USA a RF, při paralelním monitorování vojenské činnosti ČLR, KDR a Íránu, by však uvedená varianta vyžadovala zintenzivnění činnosti amerických satelitních prostředků NTMs. Podle zmíněné studie by se tato de facto nelegální praxe mohla případně také negativně odrazit na postojích a chování jiných států, např. ČLR. Kromě dalšího vyostřování vzájemných bezpečnostních vztahů, prohloubení závodů v jaderném zbrojení a zejména ztráty předvídatelnosti a transparentnosti se skončení právně závazného nevměšování do činnosti prostředků NTMs může negativně odrazit mj. v narušení stávající strategické stability ve využívání vesmíru a rovněž oslabit mezinárodní úsilí

o rozvoj norem směřujících k odpovědnému chování států při mírovém využívání vesmíru. V kombinaci se zvýšeným plánováním vojenských vesmírných aktivit by tato negativní atmosféra mohla posílit pravděpodobnost omezené komunikace, nedorozumění a špatného výkladu chování potenciálního protivníka. V důsledku toho se zřejmě může vytvořit méně stabilní vesmírné prostředí, včetně snížení stropu pro iniciování prvního použití útočných vojenských prostředků případně umístěných ve vesmíru.

Podle druhé varianty by mohly obě země uzavřít samostatnou bilaterální dohodu o pokračování v uvedeném nevměšování do činnosti prostředků NTMs, separátní od případných jiných kontrolně-zbrojních smluv. S ohledem na problematickou povahu současných americko-ruských strategických vztahů a na očekávané těžkosti se získáním potřebné dvoutřetinové podpory pro ratifikaci ze strany Senátu USA se ukazuje jako možné východisko dosažení shody na právně nezávazné formě Memoranda o porozumění. Jednou z jejích předností je, že nevyžaduje ratifikaci a mohla by tak nadále přispět k zachování stability vesmírného prostředí a pokračování americko-ruského dialogu.

Třetí variantu, spočívající v přijetí mnohostranné dohody ve vztahu k používání prostředků NTMs, považují autoři za neoptimálnější řešení. Výhody spatřují zejména v posílení stability vesmírného prostoru vytvářející příznivé prostředí pro rozvoj norem na zvýšení transparentnosti a důvěry snižující riziko špatného odhadu vedoucího ke vzniku krizí a zvýšení prahu prvního použití útočných vesmírných kapacit.

Čtvrtou možností, označovanou autory za nejpesimističtější scénář, je nedosažení shody mezi USA a RF na žádném omezení využívání satelitních prostředků NTMs. Tento vývoj by zřejmě mj. vyústil v ohrožení vesmírné a jaderně-strategické stability, vedl by ke zvýšení napětí a nedůvěry mezi hlavními mocnostmi s vesmírnými ambicemi a k případnému nárůstu asertivnosti ve využívání vesmíru.

## ZÁVĚRY A DALŠÍ PŘEDPOKLÁDANÝ VÝVOJ

Nepříznivě se vyvíjející bezpečnostní situace ve světě v posledních letech je mj. charakterizována prohlubující se krizí bilaterálního kontrolně-zbrojního systému mezi USA a RF (Sovětského svazu), budovaného od sedmdesátých let minulého století. Naléhavost řešení této situace podtrhuje skutečnost, že obě země vlastní cca 90 % všech jaderných zbraní, které modernizují, zavádějí do výzbroje nové zbraňové systémy a snižují výbušnost jaderných hlavic a tím i jejich deklarovanou použitelnost v regionálních konfliktech. Vyvrcholením zmíněné krize se může stát skončení platnosti americko-ruské smlouvy New START omezující počty rozmístěných jaderných hlavic a strategických nosičů.

Kromě dalšího vyostřování vzájemných bezpečnostních vztahů, prohloubení závodů v jaderném zbrojení a zejména ztráty předvídatelnosti a transparentnosti může mít neprodloužení platnosti smlouvy New START a jejího ověřovacího systému další negativní důsledky. Jedním z nich je otevření možnosti právně neomezeného využívání satelitních systémů v rámci NTMs vedoucí k narušení stávající strategické stability. V jaderném kontextu hraje vesmírná strategická stabilita významnou úlohu při zachování mírového řízení strategických vztahů s cílem zabránit rozšíření konfliktu do vesmíru v důsledku jeho militarizace.

V srpnu letošního roku si celý svět připomene 75 let od tragického použití jaderných zbraní svržených USA na japonská města Hirošimu a Nagasaki a 50 let od vstupu Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT) v platnost v r. 1970. Na přelomu letošního dubna a května se v sídle OSN v New Yorku uskuteční významná jubilejní 10. hodnotící konference smlouvy NPT, mající téměř univerzální členství. Je nanejvýš pravděpodobné, že většina členských zemí na tomto jednání podpoří prodloužení platnosti smlouvy New START o pět let umožňující zachování americko-ruského kontrolně-zbrojního procesu. Současně by se tímto způsobem mohl získat potřebný časový prostor pro případné zapojení dalších jaderných zemí do tohoto procesu.

**Miroslav Tůma** je seniorní spolupracovník  
Ústavu mezinárodních vztahů